

Забезпечення освітніх послуг на засадах компетентнісного підходу на уроках світової літератури

Сучасна освіта перебуває на шляху значного реформування та перегляду як основних парадигм, так і механізмів впровадження тих тенденцій, що сьогодні є найбільш важливими для суспільства. Спостерігається широкомасштабний перегляд навчальних програм та підходів до надання освіти на засадах компетентнісного підходу. В Україні цей процес є цілком закономірним та відповідає змінам, що відбуваються у інших країнах. Важливим шляхом модернізації освіти у багатьох країнах сьогодні є оновлення змісту освіти та технологій навчання, узгодження їх із сучасними потребами, а саме - орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження.

На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Компетентнісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя і породжує безліч дискусій як на міжнародному, так і на національному рівнях різних країн. Саме тому важливим є усвідомлення самого поняття компетентності, розуміння, які саме компетентності і як необхідно формувати, що має бути результатом навчання.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти ключові компетентності визначені як основи для самореалізації в суспільстві, успішної організації власного життя. Компетентнісний підхід як напрям у навчанні – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінки освітніх результатів. Компетентності є важливим результатом освіти, що передбачає їх інтеграцію в зміст діяльності навчальних закладів. У сучасних наукових дослідженнях наголошується на тому, що компетентність формується на основі опанування системою наукових знань, умінь і навичок, які забезпечують гармонійний розвиток особистості, формування її світогляду, набуття соціального досвіду, підготовку до суспільного життя й професійної діяльності. Ключовими компетентностями є такі, що дають особистості змогу

свідомо й раціонально будувати своє життя й досягати успіхів, тобто забезпечують успішну її самореалізацію.

Для реалізації компетентнісного підходу педагоги мають створювати такі ситуації в освітньо-виховній роботі, які дають учням можливість виявляти ініціативу, самостійність. Отже, до ключових компетентностей, формування яких має забезпечуватися в процесі педагогічно керованої пізнавально-практичної і комунікативно-творчої діяльності дітей та учнівської молоді в освітньо-виховному просторі, належать:

- ціннісно-сміслові компетентності – розуміння природного і соціального середовища, уміння орієнтуватися в ньому, усвідомлювати своє призначення і роль, уміти правильно вибирати варіанти розв'язання проблемних ситуацій;
- загальнокультурні компетентності – володіння знаннями та досвідом діяльності у сфері національної та загальнолюдської культури; духовних, культурологічних основ життя людства; основ сімейних, соціальних, суспільних традицій;
- навчально-пізнавальні компетентності – володіння знаннями, уміннями та навичками самостійної пізнавальної діяльності з елементами логічної, методологічної, загальнонавчальної діяльності (знання й уміння організації, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності);
- інформаційні компетентності – уміння самостійно шукати, відбирати, аналізувати, обробляти, зберігати, передавати необхідну інформацію за допомогою інформаційно-комунікативних технологій;
- комунікативні компетентності – знання, уміння та навички роботи в групі, уміння виконувати різні соціальні ролі в колективі;
- соціально-трудова компетентності – володіння знаннями та досвідом родинних стосунків, діяльності в громадянсько-суспільній, соціально-трудої сферах; уміннями користуватися правами та виконувати обов'язки; професійне самовизначення;
- компетентності особистісного самовдосконалення – володіння способами фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки, дотримання правил особистої гігієни; піклування про власне здоров'я, статева грамотність, внутрішня екологічна культура, безпечна життєдіяльність особистості.

Школа XXI століття — школа компетентної, відповідальної людини, а значить — переходу від знаннєвої до компетентнішої освіти. Це знайшло відображення у провідних освітянських документах — Державному стандарті базової і повної середньої освіти, Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, Концепції профільного навчання в старшій школі. Зокрема, в Концепції загальної середньої освіти зазначено: «Освіта XXI століття — це освіта для людини. Її стрижень — розвиваюча,

культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни». Тому компетентнісний підхід у навчанні є актуальною проблемою сьогодення. Загальнопедагогічні основи цього підходу розглядають українські вчені Н. Бібік, С. Бондар, І. Єрмаков, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко, А. Хурської, Т. Яценко та інші. Водночас потребують подальшої розробки питання практичної реалізації компетентнісного підходу на уроках світової літератури: пошук технологій, методів та прийомів формування компетентної особистості.

Механізмом формування компетентної особистості на уроках світової літератури є комплекс послідовних етапів: цілепокладання → визначення очікуваних результатів → мотивація → ситуація успіху здобування знань → формування умінь та навичок → творче використання знань, умінь, навичок у життєвих ситуаціях → контроль сформованості компетентностей → саморозвиток, самоосвіта особистості. Інноваційна значущість даного механізму полягає у створенні ефективного процесу виховання інтелектуальної, самодостатньої, з потужним духовним потенціалом людини, здатної самостійно здійснювати життєвий вибір. Змістовим та організаційним наповненням системи формування компетентностей учнів повинні бути такі методи та технології навчання, які в центр ставлять самостійну діяльність учня, розвивають критичне мислення та творчі здібності.

Як створити умови для розвитку особистості? На мою думку, в першу чергу треба пам'ятати, що на уроці світової літератури учень поринає у неповторний світ мистецтва слова, стає активним співучасником творіння письменника, намагаючись зрозуміти героїв, їхні вчинки, приймає або не приймає позицію автора, тобто виступає у ролі творця власної життєвої позиції, яку вчиться відстоювати. Реалізувати цю концепцію можна лише за умов формування учнів як вдумливих небайдужих читачів. Основою будь-якого уроку світової літератури завжди буде текст художнього твору, а вдумливий читач зможе його зрозуміти, пропустивши через своє серце, збагатитись духовно і тим самим підготуватися до складних життєвих випробувань.

Отже, актуальність формування життєвих компетентностей учнів середньої школи полягає в тому, щоб навчити школярів застосовувати знання, отримані на уроках, у реальному житті, що стосується і світової літератури, яка залучає учнів до скарбниці духовних та моральних цінностей загальнолюдської культури

Головною умовою ефективності компетентісно спрямованої літературної освіти є використання таких методичних підходів, які передбачають позицію учня як активного співтворця уроку. Це пов'язано з основними завданнями вивчення літератури в школі, коли

на уроці літератури мають здійснюватися так звані мікро- та макродіалоги, коли початкове сприйняття читачем художнього твору корегується та поглиблюється під час його обговорення, обміну думок між усіма учасниками навчального процесу, що призводить до створення у свідомості школяра свого "власного тексту", збагаченого особистісним "Я". Уроки літератури мають створювати належні умови для мотивації читацької активності школярів, формування їхнього досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного сприйняття світу. Проаналізувавши навчальні програми з різних гуманітарних дисциплін, можна визначитися і з загальнопредметними компетенціями, які стосуються певного кола навчальних предметів. Це здатність вступати у діалог, вести дискусію, складати план і формулювати тези навчального матеріалу, готувати самостійні усні та письмові повідомлення (за одним або декількома джерелами) на задану тему, коментувати і аналізувати певні явища, зіставляти їх, порівнювати й узагальнювати.

Реалії сьогодення засвідчують загальне падіння рівня читацької активності, пріоритет аудіовізуальних засобів отримання інформації. Дослідники вказують, що основний мотив читання художніх творів сучасних школярів має прагматичний характер і пов'язаний з необхідністю реалізації навчальних програм. Слід зазначити, що курс світової літератури у школі сприяє формуванню сучасного читача з критичним мисленням, учня, що хоче і може спілкуватися з твором мистецтвом. Отже, саме практичною спрямованістю відрізняється компетентісно спрямована літературна освіта. В результаті компетентісно спрямованої літературної освіти учень не просто знає імена та прізвища визначених програмою письменників, певні літературознавчі поняття, зміст вивчених творів тощо, а орієнтується на ринку друкованих джерел, може розрізнити твори маскультури і художню літературу, самостійно обирає та зіставляє різні естетичні явища (художній твір, музичний твір, театральну виставу, кінофільм тощо), висловлює власну оцінку, мотивує її, аргументовано інтерпретує прочитане та побачене.

Робота над формуванням компетентностей починається з визначення мети уроку ,що впливає із певної теми, і як наслідок — очікувані результати, тобто знання, уміння та навички, що їх учні опанують і застосують в конкретній ситуації. Важливим є вміння школярів самостійно визначати результати роботи на уроці. Велику увагу приділяю мотивації, яка фокусує увагу дітей на проблемі й викликає інтерес до теми уроку. На цьому етапі я намагаюся відшукати просту, зрозумілу, привабливу мету в колі вікових інтересів та захоплень дітей, адже, маючи особистісну зацікавленість, учень буде налаштований на ефективний процес пізнання та вдосконалення. Скажімо, на уроці «Шекспір "Ромео і Джульєтта"» —розмірковуємо над тим, чи існує проблема нерозуміння почуття кохання дітей їхніми батьками у наш час і які шляхи її розв'язання бачать учні .

Традиційно урок літератури будується на основі діалогу та полілогу (письменник — читач, учитель — учень, учень — учень). Тому після прочитання твору проводжу бесіди, які виявляють рівень сприйняття учнями змісту твору, допомагають зрозуміти характер героїв, їхній емоційний стан, витoki вчинків, а також дають змогу висловити власну позицію щодо прочитаного. Головне — спонукати дітей до роздумів, самостійного пошуку відповідей і прийняття рішень. Лише за таких умов школярі будуть творцями уроку, а значить — і власного життя. У такому випадку вчитель виконує роль організатора процесу навчання, в центрі якого — діяльність учня. Залученню школярів до процесу активного пізнання сприяють проблемні питання, які змушують розмірковувати не тільки над навчальним матеріалом, а й над загальнолюдськими цінностями, формують високодуховну особистість, її життєву компетентність. Наприклад, у 8 класі на уроці «Дон Кіхот-"вічний образ" світової літератури" оголошую проблемне питання: «Чи сучасні ідеї Сервантеса як представника доби Відродження у XXI ст.?». Протягом уроку діти збирають аргументи щодо власної позиції з цього питання. Намагаюся на уроках сітрової літератури насамперед навчити дітей мислити, висловлювати власні думки та відстоювати їх, сприймати та оцінювати світ за законами Добра, Справедливості, Любові. Цьому сприяє глибоке усвідомлення порушених у творі проблем з обов'язковою проекцією на власні, художній твір стає поштовхом для самовдосконалення, роздумів над власною поведінкою і світом, що оточує. Велике значення для формування читацької культури і компетентності учнів, розвитку їхніх творчих здібностей, навичок самостійного аналізу прочитаного мають елементи технології критичного мислення. Викликають зацікавленість художнім твором такі творчі завдання: «Інтерв'ю з письменником», «Анкета головного героя», «Запитання до автора (героя)», «Лист читача». Одним із ефективних засобів залучення учнів до читання є гра. Навчання у грі покликане реалізувати, крім основної дидактичної мети, ще й комплекс цілей: вивільнення емоцій, можливість самовизначення, надихання і допомога розвитку творчої уяви, зростання навичок співробітництва, висловлювання власних думок. Впроваджую як загальновідомі — «Три речення», «Вірно-невірно», «Вгадай героя за його словами», «Біографія за одним словом», кросворди, так і власно розроблені ігри. Рольові ігри дають змогу вжитися в емоційний стан героя, зрозуміти причини його вчинків, а через них — себе, розвивають акторські здібності. На уроці за казкою О Уайльда «Хлопчик-зірка» проводила рольову гру «Якби я був...», під час якої діти у ролі головних героїв розкрили погляди на сенс життя та відповіли на питання учнів класу щодо висловленої позиції. Такі ігри створюють умови для спілкування, вчать вести дискусію, аргументувати власну точку зору, розвивають критичне мислення.

З великою зацікавленістю учні беруть участь в інсценізації творів або уривків з них. Після інсценізації обов'язково проводжу аналіз побаченого: Які герої були представлені? Як вони себе поводити? Чому? Це сприяє мотивації саморозвитку, залученню та збагаченню власного досвіду, зумовлює потребу набуття нових знань. Разом із учнями створюємо проекти, тематичні та ювілейні газети, готуємо літературно-музичні композиції, різноманітні ігри, конкурси, усні журнали.

Формування компетентної особистості сприяє формуванню інтелектуально розвиненої, високодуховної людини та розвитку її творчих здібностей. Формування компетентної особистості повинно відбуватися не лише на уроках світової літератури, а й під час вивчення інших предметів, у їх тісному взаємозв'язку. Тому слід розробити систему оцінювання сформованості компетентностей особистості.

Безумовно, сучасне життя вимагає великої відповідальності від освіти та педагогів із формування соціально-активної, інтелектуально-розвиненої, полікультурної, комунікабельної особистості. На сучасному етапі розвитку освіти головним виміром результативності педагогічної майстерності є здатність молоді повноцінно жити й активно творити. На вчителя літератури суспільством покладено важливу місію: сформувати особистість, яка вміє репрезентувати себе, адаптувати до незвичних життєвих реалій, нестандартно мислити, обстоювати власну гідність. Все це можливо при виконанні компетентісного підходу та переорієнтації на цілі сталого розвитку.

Використана література:

1. Державні стандарти базової і повної середньої освіти / Директор Школи / № 6-7 (246-247), лютий, 2003. – С. 3-17.
2. Закон України про загальну середню освіту від 7 грудня 2000 року №2120. – Освіта України. Нормативно-правові документи. – Л.Міленіум. – С. 103-126.
3. Державний стандарт загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету міністрів України від 16 листопада 2000 р. №1717. – Освіта України. Нормативно-правові документи.– Л.Міленіум. – С. 117-118.
4. Овчарук О.В. Особливості запровадження компетентісного підходу: досвід України та країн Європи. // Інформаційні технології в освіті. – 2012. – С. 218-225.
5. Ратушняк О. Формування інтерпретаційної компетентності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури – Дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук – К., 2009.